

Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevisinde “Ağyar”

“Ağyâr” in Fuzûlî's Leylâ ve Mecnûn Masnavi

Muhammet Sami ÜNAL*

Öz

Eski Türk edebiyatında mesneviler birer anlatma esasına dayalı metin türü olarak sahada geniş yer bulmuş ve özellikle dönem edebiyatının geniş halk kitleleri ile buluştuğu bir alan olmuştur. Klasik Türk edebiyatının saray ekseninden uzaklaşarak geniş coğrafyalara yayıldığı mesnevi alanında şüphesiz Türk edebiyatı eşsiz eserlere sahiptir. Tüm mesneviler arasında ise akıllara ilk olarak Leyla ve Mecnun gelmektedir. Neredeyse her yüzyılda karşılaşılan bir hikâye olan bu mesnevi, birçok şair tarafından işlense de Fuzûlî ile bu mesnevinin özdeşleşmiş olması herkesçe kabul gören bir gerçektir. Eldeki çalışma, adı geçen mesnevîde iki ana karakter olan *Leylâ ve Mecnûn* dışındakileri ele almakta ve mesnevîye farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Mesnevî, çalışmamızda “ağyâr” eksenli olarak ele alınmıştır. Âşık ve maşuk tasvirleri aşkı anlamak için bir çıkış noktası olarak görünse de aşkı anlamak için neyin aşk olduğunun yanında nelerin aşk olmadığını da iyice irdelemek gerekir. Bu sebeple çalışmamız âşık ve maşuk dışında kalan ve “ağyâr” olarak tabir ettiğimiz kişi ve kavramlara odaklanmaktadır. “Ağyâr”, yabancılar anlamında olup Leylâ ve Mecnûn dışındaki tüm tip ve kavramları kapsayan temel bir unsur olarak çalışmamızda yer bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, Ağyâr

Abstract

In the Old Turkish literature, mesnevi found a wide place in the field as a narrative genre and became an area where the literature of the period met with large masses of people. Undoubtedly, Turkish literature has unique works in the area of mesnevi, where classical Turkish literature moved away from the palace axis and spread to wide geographies. Among all the mesnevis, Leyla and Mecnun come to mind first. Although this mesnevi, which is a story encountered in almost every century, has been written by many poets, it is a known fact that it brought Fuzuli to mind at first. The present study deals with those other than “*Leylâ ve Mecnûn*”, the two main characters in the aforementioned mesnevi and approaches the mesnevi from a different perspective. In our study, the Mesnevi has been handled with the “*ağyâr*” axis. Although the depictions of minstrelsy and mashuk seem sufficient to understand love, it is necessary to thoroughly examine what is not love as well as what is love in order to understand it. For this reason, our study focuses on the points that we call “*ağyâr*”, except for “âşık and maşuk” “*ağyâr*” means foreigners and will be included in our study as a basic element that covers all types and concepts except Leylâ and Mecnûn.

Keywords: Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, Ağyâr

Giriş

Ağyâr, sözlükte *başkaları*, *yabancılar*, *eller*¹ olarak açıklanır. Devellioğlu, ağyârı *gayrılar*, *başkalar*, *yabancılar*² olarak tanımlar. Tasavvufî olarak bakıldığında *Arapça*, *gayr kelimesinin çoğulu olup, lügatta yabancı, el, başkası gibi manaları ihtiva eder. Tasavvufta hakikate yabancı olanlar, vâkıf olmayanlar makamında kullanılır*³ şeklinde tanımlı verilmektedir.⁴ Genellikle mâsîvâ kelimesinin karşılığı olarak kullanılır. Mâsîvâ, *Sözlükte ‘şey’ anlamına gelen mâ ile ‘başka, gayr’ anlamındaki sîvâ kelimesinden türetilmiş bir tabir olan mâsîvâ mâsivallah, mâsive'l-Hak şeklinde de kullanılır.*

* Arş. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Erzincan/Türkiye, sami.unal@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2797-6105

Makale Bilgisi - Article Info

Başvuru - Received: 26.04.2021; Kabul - Accepted: 20.05.2021

¹ Web 1 (20.04.2021)

² Devellioğlu 2004, 24.

³ Cebecioğlu 2005, 16.

⁴ Örnek olarak: Kaygusuz'un “Gel iste Kaygusuz yarı, çıkar gönülden ağyârı/Bugün gör yine didarı, bu sevda özge sevdadır” beyti ile Niyazi'nin “İçî umman-ı vahdettir yüzü sahra-yı kesrettir/Yüzün gören görür ağyar içinde yar olur peyda” beyti verilmiştir.

*Tasavvufta yaygınlığı sebebiyle çok defa mâsivâ demekle yetinilir*⁵ şeklinde açıklanmaktadır. Yine "gönülde Allah'tan başka neyin sevgisi varsa, onun sevgilisi, hatta ilâhî odur. Bu yüzden, *kalpten mâsivâ putunun değiştirilmesi, sevginin, hep Allah üzerinde yoğunlaşması büyük önem arz eder*⁶ denilerek etki boyutu ortaya konulmuştur. Görüldüğü üzere sevgili ile seven arasında her ne var ise *mâsivâ* ve dolayısıyla *ağyâr* ile işaret edilebilmektedir. Özellikle edebiyatımızda *yâr* ile sık sık bir arada kullanılarak tezat oluşturulan bir kullanım alanına sahiptir. Bu noktada özellikle Klasik edebiyatımızda aşk içerikli metinlerde en az âşık ve maşuk kadar vazgeçilmez bir mazmun olarak kullanılabilir. Özellikle âşık ve maşuk etrafında cereyan eden metinler arasında en bilinenlerden olan Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun adlı mesnevisi genel olarak bakıldığında iki ana unsur etrafında gelişen olaylarla şekillenir: Âşık ve maşuk. Bu ikisi etrafında gelişen olayların ve bu olay kahramanlarının tümü *ağyâr* olarak tanımlanabilir. Bu noktada biz, söz konusu mesnevide *ağyâr* üzerinde duracağız.

Aşkın, *aşığı ölüme kadar götürebileceği*⁷ bilinen bir durumdur. Burada veya herhangi tahkiyeli aşk metninde aşkın gücünü görebildiğimiz gibi onu daha iyi anlayabilmek için aşka, nelerin karşı olduğunu da iyi bilmek gerekir. Aşkın karşısındaki her kişi, olay, nesne ve durum "ağyar" olarak nitelenebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi ağyar, başkaları anlamında, aşk dışındaki her nesneyi kapsayıcı bir yapıdadır.

Özellikle beşerî veya ilahî aşk kavramları için ortak nokta *ağyârdır*. Her iki durumda da âşık ve maşuk dışındakiler birer eleştiri noktası ve eza olarak karşımıza çıkar. Özellikle aşkın seven ve sevilen arasında geçen çeşitli hadiselerle besleniyor olmasından *ağyâr*, eser bütünlüğünü anlamak noktasında önemli bir noktada yer alır. Özellikle edebî eserlerde aşka dair mühim noktalar aranırken tasvirler genelde seven ve sevilenle kısıtlı kalmaktadır. Oysa *sevginin aşka dönüşmesinde sevgililerin beraberliğini önleyen engeller büyük önem taşımaktadır*.⁸

Edebî eserlerde âşık ve maşuk ilişkisi, konunun özüne inebilmek için yeterli görünse de aşkı anlamak için neyin aşk olduğunun yanında, nelerin aşk olmadığını da irdelemek gerekir. Bu irdeleme neticesinde âşık ve maşuk ekseninden uzaklaşıp bu iki kavram dışında kalan her türlü kişi, nesne ve olay ile konuya yaklaşmak, aşkın tarifinde daha geniş bir bakış açısı sunabilecektir. Elbette bu yapılırken de "ehl-i aşkın" sözlerini "alıp satmak" ve "sarayın içini görmeden duvarını vafsetmek" yeterli değildir. Yaşamayanın bilemeyeceği bir ulvilikte olan aşk, sadece yaşayanların bizlere yansıttığı kadarı ile tasvir edilebilmektedir. Bu tasvirler de şüphe yok ki Klasik Türk edebiyatında bir külliyyat oluşturabilecek enginliktedir.

Fuzûlî'nin meşhur beytinde *ağyârın* âşık ve maşuk etrafındaki her şey olabileceğini anlayabilmekteyiz. Vele ki bu "ilim" gibi mühim bir şey bile olsa: *Aşk imiş her ne var âlemde/İlim bir kıyl u kâl imiş ancak...* Burada ek olarak belirtmek gerekir ki Fuzûlî'ye ait bir *ilahî bir melâllik*⁹ yani "ilmi" bile gölgede bırakacak bir "hüzün" söz konusudur. Aşka duyulan bir hasretin hüznünü, Fuzûlî'nin bu gibi aşkı yücelterek geri kalan her şeyi geride koyduğu beyitlerinde görmek mümkündür. Çünkü Leylâ ve Mecnûn mesnevisinin muhtevasına da bakıldığında aşk dışındaki her şey, birer *ağyârdır* ve hüzün kaynağı olabilmektedir.

İslâmî literatürde aşk ilahî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış, ilahî aşka genellikle "hakiki aşk", beşerî aşka da "mecazî" veya "uzrî aşk" denilmiştir.¹⁰ Görüldüğü gibi aşk iki durumda tecelli eder. İlahî ve beşerî olarak adlandırılabilen bu iki durum, eldeki çalışmaya temel teşkil eden Leylâ ve Mecnûn'da açıkça örneklenebilmektedir. İlk önce Leylâ ile başlayan Mecnûn'un aşkı, derinleştikçe ilahî bir aşka dönüşmüş; Mecnûn, nihayet aşkının büyüklüğü neticesinde Leylâ'yı istemez hâle gelmiştir. Burada beşere karşı duyulan bir arzunun Tanrı'ya varmış olmasında aşkın

⁵ Uludağ 2003, 76.

⁶ Cebecioğlu 2005, 222.

⁷ Pala 1990, 52.

⁸ Özcan 2010, 227.

⁹ Sevük 1942, 163.

¹⁰ Uludağ 1991, 11.

tecellisi ve hakikati söz konusudur. Zaten aşktaki hakikatin *insan ruhunun rûh-ı mutlak olan Tanrı'ya karşı iştiyaki*¹¹ olduğu bilinmektedir.

İnceleme

Mesnevîde Kays doğduğunda son gününü düşünerek ağlar ve şöyle dediği varsayılmaktadır:

“Ya'ni ki vücûd dâm-ı gamdur

Âzâdelerün yeri ademdür

Her kim ki esîr olur bu dâma

Sabr etse gerek gam-ı müdâma”¹² (510-511)¹³

Beyitlerinde aslında hikâye başlarken aşk kavramı içerisinde en başta gelen ağyârın “*varlık*” olduğu, hürlerin ise yalnız *yokluğa* düşenler olduğu belirtilerek bu iki kavramın tuzağına kim düşerse ömrü gereksiz yere tüketeceği ve kendi varlığına sabırdan başka çıkar yolun olmadığı belirtilmektedir. Âşık ve maşuk arasında cereyan edecek olayların ise yegâne yoldaşı “gam”dır. Çünkü vasıl-ı yar olmayan ağyârdan sıyrılamayan her beden gam ile kalmak durumundadır. Tıpkı Şair Vehbî'nin, Sultan Selim'in “*Bütün dünya beni olsa gamım bitmez nedendir bu*” sorusuna cevaben verdiği “*Ezelden gam türabıyla yoğrulmuş bir bedendir bu*” ifadesinde en sade ve şık hâliyle görüldüğü üzere *gam*, yaratılıştan gelen bir yoldaştır âşık için. Çünkü gerçek yâr, yaratıcı; hicran ise ondan ayrılarak bu dünyaya geliştir. Bunu idrak için ise ilahî aşktan önce beşerî bir aşka tutunarak taklitten tahkike dönme çabasının en mühim yoldaşı “*gam*”dır. Gam öyle bir yoldaştır ki sevgiliden ayrılışın bir ilacı, sevgiliyi en derinde hissetmenin yoludur; bu sebeple ayrılan kişi daima gam talibidir:

“Her handa gam olsa kılma ihmâl

Cem' eyle dil-i hazînüme sal

Hem ver mana gam yemek kemâli

Hem âlemi gamdan eyle hâli

Peyveste meni esîr-i gam kıl

Kem kılma nasîbümi kerem kıl

Zevk ile geçürme rûzgârım

Fânî olana yoh i'tibârım” (515-518)¹⁴

Görüldüğü üzere Kays tüm gamı kendisine istemektedir. Yaratıcısından ayrılığın sebep olan fani âleme ise zerrece itibarı da yoktur. Ağyârın durağı olan bu dünya, ezeli ve ebedi aşkın sahibi olan yaratandan ayrılmış bir kişi için artık görülmek istenmez bir mekândır. “Gam”dan medet umulur ki bu firakı unuttursun:

“Senden dilerem meded ki dâim

Temkînüm ola senünle kâim

Bir bezmde kim şarâbı kandur

Sâkî cellâd-ı bî-emândur

¹¹ Levend 1980, 24.

¹² Doğan 2000, 114.

¹³ Örneklerin sonunda verilen rakamlar beyit numarasını göstermektedir. Alıntılanan bu örnekler ve bundan sonrakiler için bakınız: Doğan 2000, 602.

¹⁴ Doğan 2000, 116.

Bir mey mana sun ki mest ü medhûş
Dâim özümü kılam ferâmûş" (521-523)¹⁵

Yaratıcıdan ayrılan ve gam ile yoldaşlık kuran Kays, dünyanın hiçbir lezzetine kanmaz yalnızca "fırak-ı yâr" ile "ah u enin" iken belki yaratıcıyı hissettiğinden belki de kendisi gibi hicran ateşinde yanan bir kızı görmesinden olsa gerekir, susar. Bu susuş şöyle izah edilir:

"Mâ'lûm idi ehl-i hâle ol hâl
Kim nüsha-i aşkdur bu timsâl

Elbette bu tıflı zâr eder aşk
Âşüfte-i rüzgâr eder aşk" (543-544)¹⁶

Doğumundan beri gözyaşı döken Kays kendi hâli ile hemhâl bir kimse gördüğü anda susmuştur. Bu âna kadar gördüğü tüm her şey aslında *ağyâr*dır. Ne sût ne dadısı çare olabilmiş ancak hâliyle "hemhâl" bir kişi onu susturabilmiştir. Aslında onun karşı cins ya da insan olması değil, Kays ile hemhâl olması aradaki aşkı ateşleyecek olan noktadır. Dünyalık hiçbir arzu, bu aşkın etrafında bir vesile olarak anılamaz. Devam eden beyitler arasında Kays'ın karşıdaki "güzel"i görerek susmasındaki sebep güzelde var olan ulvîliktir, onun da kendisi gibi yaratıcıdan ayrı düşmesidir. Zaten karşıdaki güzelliğin "Tanrı güzelliği olarak tecelli ettiği"¹⁷ bilinmektedir. Bu duruma benzer olarak dünya meşakkatinin başladığı ilk yer olan mektep, aslında burada da hemhâl bir kimse ile yani bu sefer de Leylâ ile aynı meşakkati unutturacak ve bebekliğinden yoldaş olduğu gam ile tekrar arkadaşlığa başlayacaktır. Leylâ'nın vasfı ifade edilirken dünyevi ifadelerin aslında ehli olmayana açılmayacak sırlar ihtiva etmesi nedeniyle Leylâ, mazmunlar ile sunulmuştur. Bu vasıfların Kays'ı tekrar kendi derdine düşürmüş olması aslında doğduğundaki aşk ve ayrılık acısı ile Leylâ'ya duyduğu aşkın bir noktada benzer olduğunu ortaya koymaktadır: *Kays anı görüp helâki oldı/Min şevk ile derd-nâki oldı* (581)¹⁸. İlerleyen kısımlarda Leylâ'nın ağzı vasfında "sır" kısmen ifade olunmaktadır: *Agzı sıfatı hod etmek olmaz / Esrâr-ı nihâna yetmek olmaz* (589)¹⁹.

Birbirine bağlanan bu iki kişinin *ağyâr* ile münasebeti ilk olarak şu şekilde verilmektedir:

"Her kim sorar olsa Kaysa bir râz
Leyliden ana gelürdi âvâz

Kim Leylîye kılsa bir hitâbı
Kays idi ana veren cevâbı" (599-600)²⁰

Görüldüğü gibi âşık ile maşuk dışındaki her kelama Kays ve Leylâ'nın ortak cevabı ile karşı konulmaktadır. İlim noktasında bir kitap eline almak muradında olduklarında o kitap bile sevgilinin yüzünde okunmakta, sevgilinin olmadığı ilim de bir noktada *ağyâr* kabul edilmektedir: *Leylîde ohumak ıztırâbı / Olsa ruh-i Kays idi kitâbı* (602)²¹.

Buraya kadar ince noktalarda yer yer verilenlerden sonra artık asıl *ağyâr* mesnevide ortaya çıkmaktadır ki bu da ayıplanmak, hakir görülmektir. Yani toplum, âşık ve maşuk arasındaki en büyük *ağyâr* konumundadır. Ne kadar da gizleseler sır ifşa olmuş ve *ağyâr* en acımasız hâliyle ortaya çıkmıştır:

"Ref" oldı hicâb-ı şâhid-i râz

¹⁵ Doğan 2000, 116.

¹⁶ Doğan 2000, 120.

¹⁷ Çapan 2009, 229.

¹⁸ Doğan 2000, 126.

¹⁹ Doğan 2000, 128.

²⁰ Doğan 2000, 128-130.

²¹ Doğan 2000, 130.

Aşk oldu melâmet ile dem-sâz

Âşıklara gizlü kalmadı hâl

Ma'lûm aldı cemî'-i ahvâl" (617-618)²²

İnsanlar ne der, endişesi üzerine mesnevide geçen şu ifadeler dikkate değerdir:

“Tebîr ile aşk zevk vermez

Tebîr diyâr-ı aşka girmez

Aşk ile riyâ degül muvâfik

Rüsvey gerek hemîşe âşık” (641-642)²³

Beyitlerde aşkın olduğu yerde tedbirin ve gizliliğin olamayacağı, insan aşk yüzünden âleme rüsva olmadıkça aşkın kıymetli olamayacağı belirtilir. *Ağyâr*dan kaçmak mesneviye göre aşkın kitabında yer almamaktadır. Nitekim annesinin Leylâ'ya öğütünde belirttiği tüm hususlar *ağyâr*ın tarifidir. Genellikle toplum baskısı üzerine öğütler bina edilir. Âşık yahut maşukun hâli veya düşüncesi önemsizdir. Öğüt, *ağyâr*ın en önemli silahı konumundadır. Öğütlerin olmadığı durumda ise tehdit silahı devreye sokulur. Mesnevide baba figürü, anne tarafından Leylâ için bir tehdit unsuru olarak kullanılır. Anneden gelen bu öğütlerin ve baba tehdidinin temelinde daima “*melamet korkusu*”²⁴ yatar. “*Melâmet korkusu*”, *Leylâ'nın aşkını açığa vurmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir*.²⁵

Mesnevide annenin öğütü sonuç verecek *ağyâr*, âşık ve maşuk arasında galip olacaktır. Nitekim öğütten sonra Leylâ inkârı seçmiştir ki bir yukarı paragrafta verilen 641-642. beyitlerde aşk ile tedbirin ve riyanın bir arada yürümeyeceği söylenmiştir. Leylâ anne baskısı sonucu tedbir ve dolayısıyla inkâr yolunu tercih edince aslında hem âşık için hem de maşuk için asıl ızdırabın başlangıcı doğacaktır. *Ağyâr*ın bu galibiyeti ile Kays'ın artık Mecnunluk vasfını elde ettiği çalışmamızın ilk kısmında verdiğimiz gam çekmeye tekrar başlamasından anlaşılmaktadır: *Ger gelse ecel menüm nem ala / Cân hod yohdur meger gam ala* (777)²⁶.

Bu ızdırabın tarifinin ardından verilen Mecnun dilinden gazelde de Kays'ın Mecnun'a dönüştüğü belirtilmektedir: *Kim Kays iken adı oldu Mecnûn / Ahvâlini etdi gam diger-gûn* (797)²⁷. Mecnûn ve Leylâ aşkında *ağyâr* kavramına bir diğer yardımcı ise dostlardır. Aşkta dostlar, *ağyâra* da yâre de hizmet edebilmektedir. Şöyle ki perişan hâldeki Mecnûn'u “kalk dolaş” diyerek Leylâ ile karşılaşmasına vesile olanlar dostlarıdır: *Sevr üzre bu nevbahâr faslı / Şayed bulna nigâr vaslı* (812)²⁸ beytinde dostların kelimeleri ile güç bulan Mecnûn, Leylâ'sını görecektir ancak Leylâ'nın dostları *ağyâra* hizmet ederek Leylâ'nın oradan uzaklaşmasına neden olarak aşığa ve maşuğa ızdırap olacaklardır:

“Her yan dediler ana ki ey mâh

Nâgeh olur atan anan âgâh

Kim gayr ile âşinâ olupsen

Bir dilbere mübtelâ olupsen

Vermez bu revîş netîce-i hûb

²² Doğan 2000, 132.

²³ Doğan 2000, 136.

²⁴ Akdemir 2000, 14.

²⁵ Akdemir 2000, 14.

²⁶ Doğan 2000, 158.

²⁷ Doğan 2000, 162.

²⁸ Doğan 2000, 164.

Şâyeste degül sana bu üslûb" (849-851)²⁹

Görüldüğü üzere Mecnûn'a güç verip Leylâ'yı tekrar gösteren de Leylâ'yı oradan uzaklaştıran da ikisinin dostlarıdır. Burada dostun iki türlü olabileceğini bir grubun aşka hizmet ederken diğer grubun *ağyâra* hizmet edebileceği anlaşılabilir. Bu hadisenin ardından Mecnûn gömleğini parçalamaya ve ayakkabılarını çıkarmaya başlar. Burada dostlarına hitaben özür dilemesi ve onlardan ayrılacağını söyleyerek babasına iletmelerini istemesi belki de Mecnûn'un *ağyâr* denilen olgunun farkına varmasıyla ilgilidir. Çünkü *ağyâr* olarak gördüğü her nesneden ayrılmak gerektiğini anlamıştır. Leylâ'yı oradan uzaklaştıran neden dostları ise Mecnûn da dosttan, yuvadan hatta üzerinde olan esvaptan kurtulmayı aşk yolunda tercih etmiştir.

Mecnûn'un babasına gönderdiği mektuba eklediği gazelde (889-896) aslında aşka duçar olan bir kimse için *ağyâr* ile ilgili çoğu nesnenin adı zikredilmektedir ki bunlar: "*öğüt, ayıplanmak, utanç duygusu, akıl ve irade, huzurlu bir ortam, ad ve nam sahibi olmak*"tır. Mecnûn hepsinden sıyrılmış hâlden de memnundur:

"Mana kim ta'ne eyler kim nasihat ehl-i âlemden
Hoşem kim i'tibar-ı aşk ile her dilde mezkûrem

Belâ-yı aşk u derd-i düst terkin kılmazem zâhid
Ne müştâk-ı behişt em sen kimi ne tâlib-i hûrem" (893-894)³⁰

Arkadaştan da ayrılan Mecnûn'un durumundan babası haberdar olduğunda yanına gelir fakat yâr dışında hiçbir nesnenin âşık için kıymetli olamayacağı Mecnûn dilinden şu şekilde ifade edilir: *Dedi nedür ata yohsa ane / Leylî gerek özgedür fesâne* (935)³¹.

Görüldüğü üzere Leylâ dışındakiler Mecnûn için hiçbir anlam ifade etmez. Mecnûn babası tarafından "Leylâ bize geldi!" diye kandırılarak eve getirilir ve *ağyârın* en büyük kozu olan nasihat annesi tarafından verilir. Bu nasihatler içerisinde makam ve benlik sözleri yer almaktadır. Araplara baş olması gerekirken sefil olmaması *öğütlenir*. Bu *ağyârın* "makam" aldatmacasıdır. İkinci nasihat noktası ise Mecnûn annesi tarafından övülerek bir lâl taşı gibi kıymetli olduğunun nakşedilmesidir ki bu da *ağyârın* "benlik" tuzağı olarak adlandırılabilir. Üçüncü nasihat noktası ise "madde"dir. Annesi Mecnûn'a "onlarca güzel kız var ve biz sana onlara kavuşman için mal-mülk veririz" diyerek *ağyârın* "maddi varlık-zenginlik" kozunu da ortaya sunar. 944-970 arası beyitlerde verilen nasihatlere bakıldığında hiçbir söz yâr/Leylâ ile ilgili değildir. Bu nedenle her birinin *ağyârı* temsil ettiği açıktır.

Tüm bu nasihatlere Mecnûn kendi cevabını, Mecnûn dilinden bir gazel ile vermiştir. Kimin kendinden haberi varsa ve de kendini biliyorsa o âşık olamaz diyerek aşkın evvela kendinden geçmek olduğunu vurgular ve gazelin son beytinde bir ânın bile âşık için maşuksuz olmadığını belirtir: *Der imiş düşmen ki hem-demdür Fuzûlî yâr ile / Her sözi bühtân ise hakkâ bu söz bühtân degül* (1021)³². Mecnûn dilinden gazelin son beyti, *ağyârın* her an âşığın maşukla beraber olduğu için perişan olduğunu bir *bühtan* olarak nitelemez; doğrudur der ve kabul eder.

Mecnûn'un hâline acıyan babası Leylâ'nın babasından kızı ister ancak *ağyâr* bu bölümde "şart" kozunu öne sürer. Önce el-âlem sözü ile divane olarak adlandırılan Mecnûn'un iyileşmesi mukabilinde Leylâ ile kavuşacaklarını belirtir. Mutlak aşkta şart olmayacağı açıktır. Çünkü aşk iradeyi elden alır, irade olmadığı zaman ise yâr derdi *ağyârın* hiçbir sözünü duyurmadığı gibi şartı da âşık için geçersiz kılar. Şartı duyan Mecnûn şöyle der:

"Ger mende bu ihtiyâr olaydı
Tedbîrüme i'tibâr olaydı

²⁹ Doğan 2000, 170.

³⁰ Doğan 2000, 178.

³¹ Doğan 2000, 184.

³² Doğan 2000, 198.

Evvelden edeb şî'ar ederdüm

Temkînümi üstüvâr ederdüm

Olmazdı bu hâle ihtiyâcum

Kim ola azâb ile ilâcum" (1073-1075)³³

Tüm bu olanlarda iradesinin olmadığını beyan eder ve gam yolundan dönmeyeceğini de “evvelki cevabımla cevabım aynıdır” diyerek ekler:

“Mende bu ilâca yoh müdârâ

Min kez gamum etdüm âşikârâ

Yohdur revişümde inkılâbum

Evvelki cevâbdur cevâbum” (1076-1077)³⁴

Bu hâlden oğlunu kurtarma telaşına giren baba hiçbir çare bulamaz. Çünkü mesnevîde belirtildiği üzere aşk, Allah’tan gelir: *Edilmedi hiç biriyle çâre / Ne çâre kazâ-yı Kirdgâra* (1088)³⁵ Bu durum bir kader meselesi olduğu gibi âşık için bir iftihar meselesidir. Nitekim iyileşmesi için Kâbe’ye gönderilen Mecnûn Rabb’ine hitaben şöyle der:

“Kıl mende binâ-yı aşkı dâim

Mânend-i esâs-ı Kâ'be kâim

Sal gönlüme derd-i aşkdan gam

Her lahza vü her zamân ü her dem

Aşk içre müdâm şevküm artur

Şevk ile hemîşe zevküm artur

Her handa ki âlem içre gam var

Kıl gönlümi ol gama giriftâr” (1113-1116)³⁶

Belki de mesnevîyi özetleyecek bu beyitlerde Mecnûn’un Rabb’inden gam ve aşk derdini gönlünden asla çıkarmamasını istemesinden de anlaşılacağı gibi Mecnûn, derdinden aslında memnundur. Babası yukarıda verilen sözleri işitince oğlunun artık kurtuluşunun olmadığını anlar. Mecnûn tekrar çöllere düşer. İlk önce dağ ile karşılaşır ve dağa hitaben söylediği şarkının akis ile kendine dönmesinden memnun olur, ben arkadaşımı buldum der. Söz ile imanında ilme’l yakîn bilgiye işaret söz konusudur. Dağı bilir, içindeki madenlerden görmese bile haberdardır, kendinden olan sesin yansımasına kulak vererek dağı ilme’l yakîn seviyesinde bilir.³⁷ Dağdan gelen “kendi sesi” ile tatmin olmayan Mecnûn tekrar Leylâ yoluna düşer. Bu sefer, yolda karşılaştığı bir ceylanı, avcının elinden kendi elbiselerini vermek suretiyle kurtarır. Çünkü ceylan, Mecnûn için “çeşm-i nigâr yadigârı”dır. Yaratılış gereği hayvanın insandan kaçması gerekirken arkadaş olması ise Mecnûn’un insan olduğunu ve kendi beşeriyetini unutmasına bağlanmaktadır: *Çün ol beşeriyetin unuttı / Âhû hem anunla üns dutdı*” (1185)³⁸.

³³ Doğan 2000, 208.

³⁴ Doğan 2000, 208.

³⁵ Doğan 2000, 210.

³⁶ Doğan 2000, 214.

³⁷ Tekâsür/5. Ayrıca bakınız: İlme’l yakîn, Web 2 (18.04.2021)

³⁸ Doğan 2000, 228.

Aşk, beşeriyeti de âşığın elinden alır. *Ağyar* kavram kapsamına beşeriyet de böylelikle mesnevide eklenmiştir. Bu olayın ardından kolundaki inci bilekliği vermek suretiyle bir diğer avcının elinden bir güvercini kurtarır. Güvercin, Mecnûn için bir "tavaf" vekilidir. Güvercin, Leylâ kapısına gittiğinde onun için yârin evini tavaf edecek ve toprağı öpecektir. Böylece beşeriyetten kurtulan ve her nevi hayvandan dost edinen Mecnûn'un çevresi insan dışında her varlıkla kalabalıklaşır ve Mecnûn artık suretinin yansımından bile rahatsız olmaya başlar, gölgesiyle yürümek istemez. Gölgesi ve sureti "varlığa" işaret ettiği için aslında Mecnûn için *ağyar* kapsam alanına girmektedir.

Çölde varlığından bile kurtulma telaşına bürünen Mecnûn, bu hâlde iken Leylâ'nın durumu da ondan farksızdır hatta daha çetindir. *Ağyar* ile çevrili olması Mecnûn'dan daha gamlı olmasına işaret eder, bu hâldeyken Leylâ varlığından sıyrılmış ve sorana "Ben Leylâ değil, Mecnûn'um" demektir: *Mecnûndan idi cünûnı efvân / Leylî deyene der idi Mecnûn* (1242)³⁹.

Derdini 'çerağ'a açmak istedi fakat bu duruma ateş dayanamaz yanından uzaklaşır diye vazgeçti. Leylâ'nın derdinin ateşi, "çerağ"daki ateşi yakacak ölçüde büyüktür. Pervane ile sırdaş olur ve onun ateşe olan aşkı ile kendi derdi arasında tek farkın pervanenin kavuşması, kendisinin ise gam ile dolmasını gösterir. Ayın, güneşe olan aşkıdan döndüğünü belirtir ve âşığın ay gibi gün göremeyeceğini belirtir. Günler de âşık için yardan ayrılığa sebep olması bakımından *ağyarın* kapsam alanındadır. Bu hâlde iken Leylâ sabah rüzgârına Mecnûn'u sorar ve onunla dertleşir. Annesi kızının hâline üzülerek dünya nimetlerinin güzelliğine işaret eden baharı ve çiçekleri, onların yaşama sevincini öne sürse de Leylâ'nın gamı dinmeyecektir. Bulut ile hem-hâl olduğunda belki de Mecnûn'a hâlini iletmesi için şöyle der:

"Ger sende olan ferâgat-i dil
Bir dem mana olsa idi hâsıl

Gîsû-yı müselsel-i girih-gîr
Boynumda ger olmasaydı zencîr

V'er bağlamasaydı bend-i halhâl
Kayd ile ayagımı meh ü sâl

Ayb ile çekilmeseydi adum
Bi'llâh bu idi hemin murâdum

Kim sâye-misâl senden ey nûr
Oldukça vücûdum olmayam dûr

Ammâ n'edeyüm esîr-i kaydem
Bir boynı ayagı baglu saydem" (1391-1396)⁴⁰

Ağyarın tutsağı olduğunu ve bu tutsaklığın, dillere düşmek endişesi, kıvrım kıvrım saçları ile kastettiği kendi beşeriyeti ve ayağına bağ olan ailesi ile ortaya çıktığını belirtir. Bu durumdan bezgin olduğunu ve maşukun da aslında *ağyardan* muzdarip olduğu Leylâ dilinden gazelde şöyle dile getirilmiştir: *Hazerüm ta'neden ol gâyete yetmişdür kim / Yâra ağyar olup ağyârum ile yâr olubem* (1401)⁴¹. Leylâ'nın, Mecnûn'un yanında olması gerekirken ondan uzak olmasına *ağyarın* sebep olduğu açıkça ortaya koyulmaktadır. Burada "ta'n edilmek" ise *ağyarın* en büyük silahıdır.

³⁹ Doğan 2000, 238.

⁴⁰ Doğan 2000, 264.

⁴¹ Doğan 2000, 264.

Âşık ile maşuk arasındaki en büyük fark ise yine mesnevide araya girilerek okuyucuya hatırlatılmaktadır. Bu noktada Leylâ'nın gam eksilsin diye çıkış araması, Mecnûn'un ise onun aksine gamdan memnun olması mesnevide âşık ile maşuk arasındaki en büyük farktır. Âşığın aşkı temsil gücü, esasen maşuktan fazladır. Leylâ'nın mesnevi üzerine yapılan çalışmalarda *Mecnûn'un gölgesinde*⁴² kalması bir noktada bu sebeptendir.

“Leylî eli ignedendür efgâr
Mecnûn'a kılıçlar eylemez kâr

Leylîni eder harîr dil-gîr
Mecnûn'a verür neşât zencîr

Leylî ister ki eksile gam
Mecnûn gamın arturur demâdem” (1410-1412)⁴³

Mesnevide bir şarkı olarak söylendiği belirtilen bu kısma Leylâ da hak vermektedir. *Ağyâr*dan yine *ağyâr* ile gizlenen Leylâ, takındığı her bir nişan ve elbiseyi ancak acısını, akıttığı kanlı gözyaşını ve iniltisini gizlemek için kullanmaktadır. Ancak bu durum, İbni Selâm'ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu güzellik karşısında İbni Selâm, Leylâ'ya bağlanır. *Ağyâr*ın belki de en can alıcı kozu buradan sonra ortaya çıkar ki bu da âşık ile maşuk arasındaki “*rakîp*”tir. Rakîp üstün gelir ve Leylâ ile nişanlanır. Âşığın ise *ağyâr* ile mücadelesinde yoldaşı ‘*mertlik ve vefa*’dır. Mesnevide bu kavramlar *Nevfel* ile simge edilir. Mecnûn'a yardım için savaşan *Nevfel*, hiç yenilmez bir cengâver iken Mecnûn, Leylâ'ya kavuşabilsin diye “*rakîp*”lere yani İbni Selâm'a açtığı savaşta neredeyse mağlup olacaktır. *Nevfel*, Mecnûn'un “*rakîp*” için dua ettiğini görür. Çünkü Mecnûn, Leylâ'nın tarafı yani İbni Selâm kaybetmiş istemez. Uzun süren savaşın ardından *Nevfel*, İbni Selâm'a Mecnun uğruna açtığı savaşta kazanır. Ancak adaletli olması ve Mecnun'un duasından öğrendiği hakikatler nedeni ile Leylâ'yı, İbni Selâm'ın elinden almaz. Vefa ve mertliğin timsali *Nevfel*'in daima adaletten yana olması, nişanlı olan Leylâ'yı ailesine teslim etmesine sebep olmuştur. Kısacası bu kısımda zamansız gelen *adalet, vefa* ve *mertliği* götürmüş, *ağyâra* hizmet etmiştir. Bu olay neticesinde Mecnûn yeniden çöllere geri döner. Mesnevinin çoğu yerinde geçen bu çöl kavramı aslında Mecnûn için “*isyan duygusu*”⁴⁴ geliştirdiği ve insanlardan kendisini soyutladığı mühim bir mekândır. Ağyârdan uzakta yârinin hayali ile zahirin anlayamayacağı ölçüde rahattır.

Mecnûn çölde kendisine bakarak yârdan ayrı hâline ilk önce bahaneler arar, kendi bedenini köle gibi zincire vurdurup Leylâ'nın kapısında dilenir. Leylâ'yı görünce ikisi de hâlini arz ederken sitem eder. *Ağyâr* bu sefer de sitem-şikâyet konumundadır. Tekrar çekip gider. Yeniden bir bahane bulup gözlerini kör etmiş gibi geri gelir. Yine Leylâ ile konuşmalar bile kavuşamazlar. Araya rakipler tekrar girer ve İbni Selâm hediyelerini gönderir. Mecnûn'un bahaneler bularak önce bedenini ardından gözlerini zincirlemesi aslında Mecnûn'un Leylâ'yı severken “*Leylâ'yı sevmeyi*” sevmeye başladığını işaret eder ki bedenini ve dünyevi gözün bağlanması buna işaret eder. Mecnûn için sevgiliye vuslat da artık *ağyâr* olmuştur. Allah aşkının tadını Leylâ'da alırken bedeni ve gözü de aradan çıkarıp “gam”a âşık olduğunun işaretleri, Mecnûn'un kendini ve daha sonra gözlerini zincire vurmasındaki simgesellikte görülebilmektedir. Ancak henüz Leylâ da aradan çekilmiş değildir. Mecnûn için gam ve aşkın kaynağı yine Leylâ'dır.

Rakîp İbni Selâm'dan gelen hediyelerin her biri ise Leylâ için zulmettir. Dünya ile ilgisi olan her nesne, ona eziyet olmaktadır. Leylâ dilinden 1750 ve 1757 beyitler arasında verilen *felek* gazeli *ağyâra* hitaptır. Nihayetinde İbni Selâm'a verilen Leylâ bir hikâyeye uydurur ve rakibi korkutarak kendisinden

⁴² Akdemir 2009, 3.

⁴³ Doğan 2000, 266.

⁴⁴ Kaplan 1985, 144.

uzak tutar. Burada İbni Selâm'ın Leylâ'ya olan sevgisinde *ağyar* ise can ve makam korkusu olarak karşımıza çıkar.

"Ol sâde-zamîr ona inandı
Cinnî haberin sahîh sandı

Vehm etdi ki olsa yâra vâsıl
Noksan ola ömr ü câha hâsıl

Cânâne yolında ömr ü câhı
Ol nâkısun oldı sedd-i râhı" (1818-1820)⁴⁵

Beyitlerde görüldüğü gibi yolu kesen can ve makam'dır. Bu endişeler ile yâre vasıl olunmayacağı devamında belirtilir.

"Bir resm-i kadîmdür cihânda
Sûd isteyen istemek ziyân da

Cânân dileyen cefâya dözmek
Genç isteyen ejdehâya dözmek" (1821-1822)⁴⁶

Leylâ'nın İbni Selâm'a vardığı haberi, Zeyd tarafından Mecnûn'a bildirildiğinde Mecnûn sitemini dile getiren mektubunu gönderir ve cevap aldığı için aslını öğrenir. Babası tekrar oğlunun peşine düşse de oğlunu yolundan döndüremez ve acıya dayanamayıp ölür. Mecnûn için artık aşktaki tüm kavramlar, maşuk dâhil, *ağyar* hâline gelmiştir. İkilik denilen şey de aslında aşk için *ağyâr*dır. Mecnûn dilinden ikiliğin ortadan kalktığının beyanı, kendisi ve Leylâ'nın resminin çizildiği levhadan Leylâ'nın resmini kazıyıp şöyle denilerek ortaya konmaktadır:

"Bir safhada gördi iki peyker
Leylî Mecnun ile musavver

Mahv eyledi nakş-ı dil-sitânın
Koydu özinün hemîn nişânın

Sordılar ana hakikat-i hâl
Kim nişe bir oldı iki timsâl

Dedi bize birdürür hakikat
Birlikde yaraşmaz iki sûret

Olmak gerek ehl-i dâniş âgeh
Kim biz ikilikdenüz münezzeh" (2218-2222)⁴⁷

Fuzûlî'nin ikiliğe itiraz edilen bu beyitlerinin Muhammet Nur Doğan'ın incelemesinde 2222. beyte tesadüf etmesi ayrı bir güzellik ortaya koymaktadır. Hamdullah Hamdi'nin ve de Şahidî'den *birebir*

⁴⁵ Doğan 2000, 336.

⁴⁶ Doğan 2000, 336

⁴⁷ Doğan 2000, 402.

*kopya olduğu*⁴⁸ bilinen Kadimî'nin Leylâ ve Mecnûn hikâyeleri üzerine incelemelerde böyle bir rastlantı söz konusu değildir. Esasen ikiliğe itiraz edilen bu noktada sezilen bir diğer önemli husus şudur: Fuzûlî'nin ikiliğe itiraz edişi, özelde Leylâ ile Mecnûn'un bir olmasını çağrıştırırken derin boyutta Fuzûlî ile Mecnûn'un bir olmasını içerir. Eserde Mecnûn karakterini oluşturan Fuzûlî'nin ile Mecnûn'dan ayrı düşünülmemesi gerekir. Nitekim *aşk konusundaki tavırları tamamen aynıdır. Fuzuli gibi Mecnun'un da aşk derdiyle başı 'hoş'tur. İki de 'hal'lerinden bir anlamda memnunlardır.*⁴⁹

Tüm bu hâllerden sonra ızdırap içinde kıvranan Mecnûn bir mektup yazmaya karar verir ve mektubu yıldızlara, gezegenlere hitaben düşünür. Bu sırada Hz. İbrahim'in aydınlanmasına⁵⁰ benzer bir dönüşüm yaşar ve yıldızdan, gezegenden ümidi keserek arzusunu ancak yüce yaratıcının yerine getireceğini dile getirir:

“Çün gördi bülemler yeredür kâm

Ne Tîr yeter ana ne Behrâm

Tig ile kalemden old i nevmîd

Dutdı reh-i bârgâh-ı tevhid” (2297-2298)⁵¹

Daha evvel *ağyâr* ile mücadelede Nevfel ile iş birliği sonuç vermemiş, yıldızlar ve gezegenlerin de arzusunun büyüklüğü karşısında sönük kalacağını anlamış ve yaratıcıya yönelmiştir. Nihayetinde Zeyd, Mecnûn'a Leylâ'nın İbni Selâm'a varmadığı bilgisini ulaştırınca Mecnûn rahatlar ve Leylâ'dan kendisine gelmesini ister. Tabii rakipleri endişe etmemesini, bir “ah” ile hepsini yok edeceğini belirtir. İbni Selâm, Mecnûn'un “ah”ı ile ölünce haberi getiren Zeyd'e, Mecnûn üzüntüsünü bildirir. Çünkü rakipler ne kadar rakip olsalar da aynı kişiye âşık olmanın verdiği bir kader ortaklıkları söz konusudur. Leylâ, İbni Selâm'ın ölümünden sonra yaşlı gibi görünüp feryat figan etse de aslında o Mecnûn'dan ayrılığına feryat etmektedir. En son feryadının büyüklüğü gereği daha büyük bir muhatap ihtiyacı duyar ve o da Mecnûn gibi yaratıcısına sığınır.

Göç kervanı Leylâ'yı başka diyara götürürken çölde kaybolan Leylâ, Mecnûn'u bulur. Ancak Leylâ'yı, Mecnûn tanımaz, *tanımak istemez. O artık aradığı Leyla'yı bulmuş, maksadına ermiştir.*⁵² Aslen o Leylâ'sını özünde bulmuştur. Kavuşmak arzusunu reddeder. Çünkü kavuşamadığı Leylâ, ona gerçek Leylâ'sını buldurmuştur. Hakiki aşk, artık Mecnûn'a layık bir iştir. Leylâ için de Mecnûn için de gam, perde gerisinde kalmak, sevdiğine vasil olamamaktır. Leylâ'nın *hakikate ait sırların tecelli edişi*⁵³ olması onun aslında bir insan olarak görülmesinin önüne geçmektedir. *Hakikat, 'ilahi' olandır. Mecaz ise, bu dünya ile eşya ile madde ile ilgili olandır.*⁵⁴ Bu sebeple hakikate ait sırlar barındıran Leylâ, Mecnûn'u beklerken Mecnûn'un mana âleminde bulunduğu yani kendi hakikatinde karşısına çıkan “Leylâ” daha kıymetlidir:

“Aşk etdi binâ-yı vaslı muhkem

Ma'nîde meni senünle hem-dem

Ref oldu bu i'tibâr-ı sûret

Hâşâ ki olam şikârı suret” (2698-2699)⁵⁵

Leylâ'yı tanımayı ve istemeyişindeki hikmet ise *ağyâr* kavramının artık iki farklı beden hâlinde olmasıdır. Çünkü âşık ve maşuk için vazifeler yer değişmiş ve Mecnûn içindeki Leylâ'dan başkasını istemez olmuştur. *Ağyâr* bir noktada sevgilinin bedenidir.

⁴⁸ Levend 1957, 108.

⁴⁹ Kahraman 2000, 215-216.

⁵⁰ Bakınız: En'am/76-79. Hz. İbrahim'in yıldızla, aya, güneşe bakarak hakikati araması ve “batanlarla işim olmaz” diyerek mutlak yaratıcıya yönelmesi.

⁵¹ Doğan 2000, 414.

⁵² Levend 1957, VIII.

⁵³ Kahraman 2000, 201.

⁵⁴ Kahraman 2000, 255.

⁵⁵ Doğan 2000, 482.

"Cânum gedeli besî zamandır
Cismümdeki şimdi özge cândur

Sensen hâlâ tenümde cânım
Gözde nûrum cigerde kanım
...
Mende olan aşikâr sensin
Men hod yohem ol ki var sensin

Dâim sana mendedür tecellî
Men gayrdan olmuşam teselli

Ger ben ben isem nesen sen ey yâr
V'er sen sen isen neyim men-i zâr" (2701-2706)⁵⁶

Canını terk eden, cananı içinde bulmuştur ve başka canan istemez.⁵⁷ Leylâ ise bu durumu memnuniyetle karşılar çünkü aşk ehlinin hâlinde aşk ehli anlar. 'Varlık'tan sıyrılan Mecnûn gönlünde asıl varlık hâline getirdiği Leylâ'nın varlığından da sıyrılmış, aslında maksuda ermiştir. Beyitlerde söylenenler *ancak 'vahdet-i vücûd' felsefesiyle anlaşılacak şeylerdir. Yani, gerçek anlamda bir tek 'var'da tecelli etmeyi, onun dışındakileri yok saymayı ifade etmektedir.*⁵⁸ Vuslatın da aslen âşık ile maşuk arasında *ağyâr* konumunda olduğu Leylâ'nın dilinden gazelde şöyle belirtilmektedir: *Hevâ-yı nefsdür kim hûblar vashına tâlibdür / Ve ger ne aşk-ı kâmil fark-ı hicrân ü visâl etmez* (2771)⁵⁹.

Mecazi bir aşktan ilahî bir aşka mazhar olan Mecnûn, en üstün mertebeye vasil olmuş, nakşa baksa da nakkaşı görür olmuştur. *Mecnûn'un gittiği yol, onu ilahî aşka ulaştırmışken Leylâ, beşerî aşta takılıp kalmıştır.*⁶⁰ İlahî olan "hakikatte" âşık ile maşuk esasen o vakit buluşmuş ve *ağyâr* tam olarak aradan sıyrılmıştır:

"Tahsîl kılup safâ-yı sîret
Görmüşdi mecâzdan hakîkat

A'yâna yoh idi i'tibârı
Nakkâş idi nakşdan murâdı (2798-2799)⁶¹

Temiz kalarak kavuşma arzularından vazgeçen iki âşığın yolları tekrar ayrılır fakat Leylâ kederine daha fazla dayanamadan ölür. Zeyd, Mecnûn'a haber verir, Mecnûn ise Leylâ'nın mezarı başında canını teslim eder. Temiz kalmalarının mükâfatını ahiret yurdunda fazlasıyla alacaklardır.

Sonuç

Görünen her nesneyi "bir"e yani onu yaratana bağlamayan her gözün *ağyâr* olduğu, *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisi için temel gerçektir. "İki" olan ve içinde "ikilik" bulunan her şey aşk yolunda *ağyâr*dir. İster mecaz olsun ister hakikate taşınınsın Leylâ'ya nispet edilen her nesne, Mecnûn için "bir"dir. Esasen aşk daima "bir"i sever. Geri kalan her şey *ağyâr*dir. O, "bir" olan ise mutlak yaratıcının zatıdır.

⁵⁶ Doğan 2000, 482-484.

⁵⁷ Gel canını terk eyle ki cânân doğa senden/Hem kalbini pâk eyle ki irfan doğa senden. Geniş bilgi için: Web 3 (19.04.2021)

⁵⁸ Kahraman 2000, 251.

⁵⁹ Doğan 2000, 494.

⁶⁰ Akdemir 2009, 26.

⁶¹ Doğan 2000, 500.

Ayru bilmişsen Fuzûlî mescidi meyhânededen / Sehv imiş ol kim seni biz ehl-i irfân bilmişüz (2814)⁶². Mecnûn dilinden bir gazelin sonunda da görüldüğü gibi her baktığını “bir” görmeyenin irfandan ve aşktan haberi olamaz. Mesnevinin günümüz insanının bu aşkı anlaması ve bugün içimizi yakan onlarca acı hadisenin son bulmasına da gençlerimizin “*Mecnûn ve Leylâ*”nın temizliğinde kalarak hakiki hazineye ulaşmasına da kapı açacak, vesile olabilecek bir tılsıma sahip olduğu anlaşılabilir. Fuzûlî, aşkı Mecnûn ve Leylâ’nın adına yüklese de her bir kelimesi aşk olup taşmaktadır. Aşkın özünü veren bu muazzam mesnevinin değerlendirilmesine Fuzûlî’nin dilinden bir son söz eklemek gerekirse denilebilir ki kelimelerle ifşa edilen sadece “maşuk”tur:

“*Kim âleme âşık ahıdan yaş*

Ma’sûk kim oldugın kılır fâş” (2228)⁶³

(*Çünkü aşığın akıttığı yaş, âleme maşukun kim olduğunu gösterir...*)

Kaynakça

Akdemir, A.. “Eksik’ Bir Âşık: Leylâ”. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/7 Fall 2009 (2009), 1-27.

Cebecioğlu, E.. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2005.

Çapan, P., “Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn’unda Tematik Olarak Aşk”. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/7 Fall 2009 (2009), 221-238.

Doğan, M. N., *Fuzûlî Leylâ ve Mecnun Metin Düzyazıya Çeviri Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2000.

Devellioğlu, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2004.

Kaplan, M., *Leyla ve Mecnun. Tip Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.

Kahraman, M., *Leyla ve Mecnun Romanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Levend, A. S., *Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957.

Levend, A. S., *Divan Edebiyatında Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi. 1980.

Özcan, N., “Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnun Mesnevisinde Aşk - Gelenek Çatışması”. Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi Bahar 2010/6 (2010), 225-260.

Pala, İ., *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü C. I-II*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.

Parlatır, İ., *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2011.

Sevük, İ. H., *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1942.

TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay. 2010.

TDV, *Kur’an’ı Kerim ve Meali*, Ankara: TDV Yay. 2010.

Uludağ, S., “Aşk”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 4. İstanbul: TDV Yay. (1991), 11-17.

Uludağ, S., “Masiva”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 28. İstanbul: TDV Yay. 76 (2003).

Web 1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 20.04.2021)

Web 3: <http://www.gonullersultani.net/tasavvufi-eserler/salih-baba-divani/297-121-gel-can-n-terk-eyle-ki-canan-doga-senden.html> (Erişim: 19.04.2021)

Web 2: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmel-yakin> (Erişim: 18.04.2021)

⁶² Doğan 2000, 502.

⁶³ Doğan 2000, 404.